DOI: 10.36695/2219-5521.4.2019.48

УДК 349.4:340.142 (477)

Д.М. КОЛОМІЙЦЕВА

*Діана Миколаївна Коломійцева, кандидат юридичних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка**

ORCID: 0000-0002-7442-5795

СПОРИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ПРИ ОСКАРЖЕННІ РІШЕНЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН: ГЕНЕЗИС ФОРМУВАННЯ, ОЗНАКИ ТА ПОНЯТТЯ

Постановка проблеми. Однією із конституційно-правових гарантій людини є право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб (ст. 55 Основного Закону). При чому звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантується ст. 8 Конституції України.

Питання судової юрисдикції в спраху щодо оскарження рішень органів державної влади та місцевого самоврядування є однією з причин неефективної реалізації зазначених конституційних норм. Адже з'ясування питання підвідомчості справи даної категорії може розглядатись трьома судовими інстанціями та закінчитись закриттям провадженням у справі.

Тож протягом років застосування земельного законодавства сформовано дві великі групи спорів у межах однієї категорії – оскарження рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин: перша група – це спори щодо вибору предметної юрисдикції при оскарженні рішень органами державної влади та місцевого самоврядування, друга – спори щодо застосування норм земельного законодавства при прийнятті рішень органами державної влади та місцевого самоврядування.

Зазначені групи спорів даної категорії є рівнозначними за складністю застосування, що обумовлює необхідність їх поглибленого дослідження. Враховуючи, що питання предметної юрисдикції при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин є малодослідженим як окрема категорія спорів, ця стаття буде присвячена вивченню саме цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення судової юрисдикції земельних спорів була предметом уваги багатьох вчених та фахівців, у тому числі А.О. Арсенюк, А.А. Барікової, В.М. Бевзенко, С.Д. Демченко, Н.Ю. Задираки, Н.В. Ільків, О.В. Ільницького, І.І. Каракаша, В.В. Квака, О.М. Ковтун, А.В. Котелевець, Н.О. Кузьменко, Л.В. Лейби, А.Й. Осетинського, О.Є. Самбір, М. Стахурського, М.В. Шульги, А.В. Хоменко та інших.

Проте вивчення питання предметної юрисдикції при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин потребує окремого дослідження з огляду на тенденції судової практики, що були сформовані за роки здійснення господарського, цивільного та адміністративного судочинства в Україні.

Мета статті. Метою статті є: 1) дослідження генезису формування судової практики щодо оскарження рішень органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері земельних відносин; 2) визначення критеріїв (ознак) розмежування предметної юрисдикції справ щодо оскарження рішень органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері земельних відносин на кожному етапі розвитку; 3) формування поняття та правових ознак спорів щодо визначення предметної юрисдикції при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин.

Виклад основного матеріалу. Спори щодо предметної юрисдикції при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері земельних відносин розвивались поступово відповідно до ускладнення земельних правовідносин та змін процесуального законодавства. У результаті аналізу законодавства та матеріалів судової практики можна виділити кілька етапів формування даної групи спорів.

© Д.М. Коломійцева, 2019

* *Diana Kolomiitseva, Ph.D. in Law, Associate Professor of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Перший етап – період формування процесуального законодавства, що давало змогу оскаржувати рішення та бездіяльність органів державної влади.

Даний етап припадає на чинність Цивільного процесуального кодексу України від 18 липня 1963 р. (в редакціях з 1996 до 2003 рр.), Арбітражного процесуального кодексу України, Земельного кодексу України від 18 грудня 1990 р. в редакції від 13 березня 1992 року.

Відповідно до гл. 31-А Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) до суду могли бути оскаржені рішення, дії чи бездіяльність у сфері управлінської діяльності будь-якого органу державної влади чи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, іншої юридичної особи або їх посадових чи службових осіб, за винятком актів, перевірку конституційності яких віднесено до повноважень Конституційного Суду України або щодо яких передбачено інший порядок судового оскарження¹.

Правова можливість визнати недійсними акти ненормативного характеру, видані центральними органами державної виконавчої влади, обласними, Київською та Севастопольською міськими Радами народних депутатів, представниками Президента України в областях, містах Києві та Севастополі, обласними, Київською та Севастопольською місцевими державними адміністраціями була передбачена Арбітражним процесуальним кодексом України та належала до підсудності Вищого арбітражного суду. У цей же часовий період було прийнято одне з перших узагальнень судової практики в цій категорії спорів, яким можна вважати постанову Пленуму Верховного Суду України № 13 від 03 грудня 1997 р. «Про практику розгляду судами справ за скаргами на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних, посадових і службових осіб у сфері управлінської діяльності, які порушують права та свободи громадян»².

У зазначеній постанові роз'яснювались загальні питання процесуального провадження щодо вищезазначеної категорії справ, серед яких зокрема: право на звернення зі скаргою до суду; порядок визначення органів державної влади та місцевого самоврядування, а також посадових осіб рішення, дії чи бездіяльність яких можуть оскаржуватись до суду в порядку цивільного процесуального провадження; критерії для оскарження актів як нормативного, так і індивідуального характеру.

На противагу процесуальному законодавству Земельний кодекс України від 18 грудня 1990 р., в редакції від 13 березня 1992 р., передбачав можливість оскарження рішення Рад народних депутатів в суді та арбітражному суді в місячний строк. Але така правова можливість була передбачена для тих рішень Рад народних депутатів, які були винесені за наслідками розгляду спору з приводу суміжного землекористування.

Таким чином, цей часовий період характеризується формуванням правової можливості існування спорів щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, з явною перевагою правових можливостей процесуального законодавства над земельним.

Другий етап – етап активного формування практики розгляду спорів щодо вибору судової юрисдикції (або підвідомчості) при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин. Він охоплює часовий період від прийняття та введення в дію Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р., Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 р., Кодексу про адміністративне судочинство України від 06 липня 2005 р. та діє до 15 грудня 2017 року.

Визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування визнається Земельним Кодексом України одним із способів захисту прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки. Тому даний є періодом визначення місця та компетенції судів цивільної і господарської юрисдикції у справах даної категорії у зв'язку з появою суду адміністративної юрисдикції, який законодавством заявляється як спеціалізований суд з розгляду спорів з органами державної влади та місцевого самоврядування.

За правилами процесуального законодавства України, яке діяло в Україні до 15 грудня 2017 р., підвідомчість земельних спорів визначалась залежно від суб'єктного складу учасників спору. Ті земельні спори, сторонами в яких є юридичні особи, а також громадяни, що здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статус суб'єкта підприємницької діяльності, розглядаються господарськими судами, а всі інші – у порядку цивільного судочинства. Спори щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень при реалізації ними управлінських функцій у сфері земельних відносин віднесено до компетенції адміністративних судів, згідно з п. 1, 3 частини першої ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України³.

Проте така базова нормативно-правова концепція на практиці застосовується неоднозначно, свідченням чого є створення у цей часовий період численних узагальнень та роз'яснень, які напрацьовані вищими касаційними судовими інстанціями.

Зокрема, питанню визначення підвідомчості справ, у тому числі щодо оскарження рішень органів місцевого самоврядування та розпоряджень органів державної влади у сфері земельних відносин, присвячено наступні роз'яснення вищих судових інстанцій та суду конституційної юрисдикції:

– постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 7 «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ»⁴;

– інформаційний лист Верховного Суду України від 26 грудня 2005 р. № 3.2.-2005 «Щодо застосування господарськими судами України положень процесуального законодавства стосовно розмежування компетенції між спеціалізованими адміністративними і господарськими судами»⁵;

– рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 27 червня 2007 р. № 04-5/120 «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам» (втратили чинність на підставі постанови Вищого господарського суду України № 10 від 24 жовтня 2011 р.)⁶;

– інформаційний лист Вищого господарського суду України від 20 листопада 2008 р. № 01-8/685 «Про практику застосування у вирішенні спорів деяких норм чинного законодавства (за матеріалами справ, розглянутих Верховним Судом України)»⁷;

– інформаційний лист Вищого господарського суду України від 21 січня 2009 р. № 01-08/33 «Про деякі питання практики застосування у вирішенні спорів окремих норм процесуального права (за матеріалами справ, розглянутих Верховним Судом України)»⁸;

– інформаційний лист Вищого господарського суду України від 12 березня 2009 р. № 01-08/163 «Про деякі питання, порушені в доповідних записках про роботу господарських судів України у другому півріччі 2008 року щодо застосування норм Господарського процесуального кодексу України»⁹;

– узагальнення судової практики розгляду господарськими судами справ у спорах, пов'язаних із земельними правовідносинами, викладених у листі Вищого господарського суду від 01 січня 2010 р.¹⁰;

– постанова Пленуму Вищого господарського суду України № 6 від 17 травня 2011 р. «Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних відносин»¹¹;

– постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» від 01 березня 2013 р. № 3¹²;

– постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» від 20 травня 2013 р. № 8¹³.

Аналіз вищевказаних узагальнень судової практики касаційних інстанцій у спорах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування та органів державної влади допомагає окреслити такі позиції.

Підвідомчість спорів даної категорії господарським судам Вищим господарським судом України обґрунтовується наступним: 1) оскаржуване рішення впливає на реалізацію права на земельну ділянку суб'єктом господарської діяльності, тому такі справи є захистом цивільних прав і обов'язків на земельну ділянку, що використовується в господарській діяльності; 2) оскарження рішення органу місцевого самоврядування чи органу державної влади як способу захисту порушених прав відповідає приписам чинного законодавства; 3) органи державної влади та місцевого самоврядування при прийнятті або неприйнятті рішень щодо розпорядження земельними ресурсами виступають як представницькі органи суб'єкта власності – народу України, територіальної громади власників землі щодо права розпорядження, притаманного власнику. Тому індивідуальні акти органів держави або місцевого самоврядування, прийняті щодо цих питань, не належать до правових актів управління, а спори щодо їх оскарження мають приватноправовий характер.

Вищий спеціалізований суд України з цивільних та кримінальних справ при розгляді спорів про оскарження рішень органів державної влади та місцевого самоврядування фізичними особами вказує на необхідність з'ясування правової природи спору, що залежить від характеру владних повноважень при реалізації органами державної влади та місцевого самоврядування управлінських функцій у сфері земельних правовідносин. При цьому суди мають виходити з того, що спір є приватноправовим, якщо його предметом виступає рішення органів державної влади та місцевого самоврядування щодо розпорядження землями та земельними ділянками як об'єктами цивільних прав.

На противагу Вищому господарському суду України та Вищому спеціалізованому суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, Вищий адміністративний суд України вважає, що земельні спори фізичних чи юридичних осіб з органом місцевого самоврядування або органами державної влади як суб'єктами владних повноважень щодо оскарження їх рішень, дій чи бездіяльності належать до публічно-правових спорів, які мають розглядатись та вирішуватись за правилами адміністративного судочинства адміністративними судами України. Така ж позиція відображена у рішенні Конституційного Суду України за наслідками розгляду справи № 1-6/2010 за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої ст. 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» ст. 12 Земельного кодексу України, п. 1 частини першої ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України та ухвалив рішення № 10-рп/2010 від 01 квітня 2010 року¹⁴.

Отже, узагальнення судової практики вищих касаційних інстанцій не містили однозначної позиції щодо підвідомчості справ про оскарження рішень, дій чи бездіяльності органом місцевого самоврядування або органами державної влади при оскарженні рішень органів місцевого самоврядування та державної влади в земельних відносинах, що не зважаючи на позицію Конституційного Суду України, тільки поглиблювало різноманітність практики щодо цього предмета спору.

За таких позицій касаційних інстанцій та Конституційного Суду України Верховний Суд України спробував сформулювати правила визначення предметної юрисдикції справ про оскарження рішень органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади в земельних відносинах через судові рішення, які приймалися за конкретними справами. Аналіз постанов Верховного Суду України від 4 листопада 2015 р. у справі № 21-3296a15, від 13 січня 2016 р. у справі 21-5421a15, від 19 січня 2016 р. у справі 21-3690a15, від 26 січня 2016 р. у справі 21-3367a15, від 26 січня 2016 р. у справі № 21-5523a15, від 31 січня 2017 р. у справі 21-1237a16, від 29 березня 2017 р. у справі 21-3412a16 та інших дає змогу зробити висновок, що при визначенні судової юрисдикції справ щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних правовідносин у цей часовий період Верховний Суд України виходив не тільки зі змісту позовних вимог, а й враховував правову природу спірних правовідносин сторін.

Узагальнений аналіз судових рішення Верховного Суду України цього часового періоду допоміг сформувати критерії – матеріальні та процесуальні ознаки спору, за наявності яких спір даної категорії можна вважати приватноправовим. Матеріальні ознаки спору визначаються через фактичні обставини спору, а процесуальні ознаки спору – правовою природою спірних правовідносин сторін.

До матеріальних ознак спору щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних правовідносин, які свідчать про «приватноправовий характер спору», можна віднести наступні:

- рішення органу державної влади чи місцевого самоврядування було реалізовано, що створило правові підстави для того, щоб виникло право на землю;
- рішення органу державної влади чи місцевого самоврядування було реалізовано, тобто право на земельну ділянку в особи вже виникло та існує, що підтверджується правостановлючими документами на землю;
- рішенням органу державної влади чи місцевого самоврядування було відмовлено особі в наданні земельної ділянки, тобто правомочності власника земель комунальної чи державної власності були реалізовані шляхом розгляду питання та відмови заявнику у відчуженні права на земельну ділянку.

До процесуальних ознак спору щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних правовідносин, за наявності яких провадження в справі за правилами адміністративного судочинства буде закрито, необхідно віднести такі:

- спір «публічно-правового характеру» виникає як наслідок іншого спору щодо порушення права особи на земельну ділянку (тобто спору «приватноправового характеру»), розгляд якого не завершено;
- якщо спір «публічно-правового характеру» є наслідком неправильної кваліфікації спірних правовідносин сторін, між якими де-факто існує спір про право особи на земельну ділянку (тобто спір «приватноправового характеру»).

Таким чином, другий етап формування практики розгляду спорів щодо вибору судової юрисдикції при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин характеризується розпорошеністю підходів вищих касаційних інстанцій, які намагались з'єднати та систематизувати практика Верховного Суду України як найвищого суду в системі судоустрою України. Цей часовий період характеризується закріпленням законодавчих критеріїв (загальних правил) та формуванням судовою практикою спеціальних критеріїв (спеціальних правил) підвідомчості в цій складній категорії справ.

Третій етап – етап поглиблення правозастосовної практики розгляду спорів щодо вибору судової юрисдикції при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин.

Третій етап охоплює часовий період від введення в дію Закону України «Про судоустрій та статус судів» від 02 червня 2016 р., вступ в силу з 15 грудня 2017 р. процесуального законодавства в новій редакції, тобто Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та Кодексу про адміністративне судочинство України в редакціях Закону від 03 жовтня 2017 року.

Цей часовий період характеризується зміною процесуального законодавства, ліквідацією судів касаційної інстанції (Вищого господарського суду України, Вищого спеціалізованого суду України, Вищого адміністративного суду України) та Верховного Суду України та формування нової касаційної інстанції – Верховного Суду у складі чотирьох палат (Касаційного адміністративного суду, Касаційного господарського суду, Касаційного цивільного суду, Касаційного кримінального суду) та Великої Палати Верховного Суду.

Відповідно до чинного процесуального законодавства України, якщо учасник справи оскаржує судові рішення з підстав порушення правил предметної юрисдикції, справа передається на розгляд Великої Палати Верховного Суду, за винятком деяких випадків, в тому числі коли Велика Палата Верховного Суду вже викладала у своїй постанові висновок щодо питання предметної юрисдикції спору в подібних правовідносинах.

Тож Велика Палата Верховного Суду продовжує практику формування спеціальних правил судової юрисдикції, в тому числі у справах про оскарження рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин, яка здебільшого збігається з напрацьованими підходами Верховного Суду України.

Зокрема, у своїх постановах від 03 квітня 2018 р. у справі № 761/33504/14-а, від 18 квітня 2018 р. у справі № 802/950/17-а, від 20 вересня 2018 р. у справі № 803/884/17, від 06 лютого 2019 р. у справі № 488/3005/17-ц, від 15 травня 2019 р. у справі № 729/608/17, від 15 травня 2019 р. у справі № 352/1414/15-ц, від 12 червня 2019 р. у справі № 749/942/18 Велика Палата Верховного Суду підтвердила, що у разі прийняття суб'єктом владних повноважень рішення про передачу земельних ділянок у власність чи оренду (користування), тобто ненормативного акта, який вичерпує свою дію після його реалізації, подальше оспорування правомірності набуття фізичною чи юридичною особою спірної земельної ділянки має вирішуватися в порядку цивільної (господарської) юрисдикції, оскільки виникає спір про цивільне право.

При вирішенні питання предметної юрисдикції у справі про оскарження прийнятого рішення радою про відмову в поновленні договору оренди земельної ділянки Велика Палата Верховного Суду в постанові від 3 квітня 2019 р. у справі № 727/1002/17 визначила, що відповідач (рада) як власник землі вільний у виборі суб'єкта щодо надання йому права оренди земельної ділянки в порядку, встановленому законом, при цьому рада не здійснює владних управлінських функцій¹⁵. Враховуючи, що предметом спору є перевірка

правильності формування волі однієї зі сторін стосовно розпорядження землею та передачі відповідних прав щодо неї, спір підлягає розгляду в порядку господарського судочинства.

Розглядаючи спір про визнання незаконними дій посадових осіб та зобов'язання Департаменту земельних ресурсів привести дані міського земельного кадастру у відповідність до відомостей Державного земельного кадастру в частині віднесення земельної ділянки, якою користуються позивачі, до земель сільськогосподарського призначення Велика Палата Верховного Суду в постанові від 20 листопада 2019 р. у справі № 756/16374/16-ц дійшла висновку, що даний спір має цивільну юрисдикцію, оскільки предметом спору є невизначеність цільового призначення земельної ділянки, на яке встановлено речове право – право користування позивачів та на якій розташовано нерухоме майно, що належить позивачам на праві власності¹⁶.

Натомість при вирішенні питання юрисдикційної належності спору, предметом якого є оскарження рішення органу державної влади чи місцевого самоврядування про надання або відмову в наданні дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, Велика Палата Верховного Суду в постановках від 21 березня 2018 р. у справі № 536/233/16-ц, 24 квітня 2018 р. у справі № 401/2400/16-ц, 30 травня 2018 р. у справі № 826/5737/16, 19 червня 2018 р. у справі № 922/864/17, 13 листопада 2019 р. у справі № 823/1984/16 дійшла висновку про те, що такий спір, повинен розглядатися в порядку адміністративного судочинства. Оскільки орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування у відповідних правовідносинах реалізовував свої контрольні функції у сфері управлінської діяльності, що підпадає під юрисдикцію адміністративного суду. Отримання дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки не означає позитивного рішення про надання її у власність чи користування, а тому не створює правових наслідків, крім тих, що пов'язані з неправомірністю його прийняття.

Якщо ж особа оспорує рішення суб'єкта владних повноважень у сфері земельних відносин, яким затверджуються в установленому порядку місцеві містобудівні програми, генеральні плани забудови відповідних населених пунктів, інша містобудівна документація та інше, крім того, таке рішення розраховане на широке коло осіб (у тому числі оскарження рішення щодо інвентаризації земель кварталу, де знаходяться земельні ділянки 12 осіб), і в цих правовідносинах відповідач реалізує свої управлінські або контрольні функції у сфері управління певною територією, то такі спори підпадають під юрисдикцію адміністративного суду (постанова Верховного Суду від 6 листопада 2019 р. у справі № 444/1976/16-ц¹⁷).

Тож Верховний Суд під час визначення предметної юрисдикції справ орієнтує на те, що суди повинні виходити із наступних обставин: 1) суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа; 2) заявлених вимог; 3) характеру спірних правовідносин; 4) змісту та юридичної природи обставин у справі.

Основною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст, характер) спору. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин.

Натомість визначальні ознаки приватноправових відносин – юридична рівність та майнова самостійність їх учасників, наявність майнового чи немайнового, особистого інтересу суб'єкта. Спір буде мати приватноправовий характер, якщо він зумовлений порушенням приватного права (як правило, майнового) певного суб'єкта, що підлягає захисту в спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових відносин, навіть і в тому випадку, якщо до порушення приватного права призвели владні управлінські дії суб'єкта владних повноважень.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що кожен етап формування судової практики розгляду спорів стосовно визначення судової юрисдикції при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин має свої особливості, що характеризують зазначену групу судових спорів як окрему категорію спорів, що має такі ознаки:

1) утворюється від похідного предмета, що пов'язаний із захистом суб'єктивного права на землю чи реалізацією земельної правосуб'єктності;

2) завжди є предметом судового розгляду в межах заявлених позовних вимог, що пов'язані із захистом суб'єктивного права на землю чи реалізацією земельної правосуб'єктності;

3) утворює самостійні правові наслідки у вигляді допуску до розгляду справи по суті або перегляду винесеного судового рішення (судових рішень) у справі, скасування винесеного судового рішення (судових рішень) у справі та закриття провадження у справі;

4) має загальні та спеціальні правила застосування. Загальні правила застосування передбачені вимогами чинного процесуального законодавства, спеціальні правила сформовані судовою практикою при розгляді земельних спорів;

5) справи даної групи на стадії касаційного провадження розглядаються Великою Палатою Верховного Суду, постанови якої є остаточними та оскарженню не підлягають.

Таким чином, спори щодо визначення судової юрисдикції при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері земельних відносин є похідною категорією спорів, що має свою історію формування, утворює самостійний предмет судового розгляду та базується на застосуванні загальних і спеціальних правил, визначених законодавством та судовою практикою відповідно.

¹⁶ Цивільний процесуальний кодекс України від 18.07.1963 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1502-06>

¹⁷ Про практику розгляду судами справ за скаргами на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних, посадових і службових осіб у сфері управлінської діяльності, які порушують права та

свободи громадян: постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 03.12.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-97>

³ Кодекс адміністративного судочинства зі змінами, внесеними Законом № 2136-VIII від 13.07.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20170719>

⁴ Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 р. № 7. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 6.

⁵ Щодо застосування господарськими судами України положень процесуального законодавства стосовно розмежування компетенції між спеціалізованими адміністративними і господарськими судами: інформаційний лист Верховного Суду України від 26.12.2005 р. № 3.2.-2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3-2-700-05>

⁶ Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам: рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 27.06.2007 р. № 04-5/120. *Вісник господарського судочинства*. 2011. № 6.

⁷ Про практику застосування у вирішенні спорів деяких норм чинного законодавства (за матеріалами справ, розглянутих Верховним Судом України): інформаційний лист Вищого господарського суду України від 20.11.2008 р. № 01-8/685. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 1.

⁸ Про деякі питання практики застосування у вирішенні спорів окремих норм процесуального права (за матеріалами справ, розглянутих Верховним Судом України): інформаційний лист Вищого господарського суду України від 21.01.2009 р. № 01-08/33. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 2.

⁹ Про деякі питання, порушені у доповідних записках про роботу господарських судів України у другому півріччі 2008 року щодо застосування норм Господарського процесуального кодексу України: інформаційний лист Вищого господарського суду України від 12.03.2009 р. № 01-08/163. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 3.

¹⁰ Узагальнення судової практики розгляду господарськими судами справ у спорах, пов'язаних із земельними правовідносинами: лист Вищого господарського суду від 01.01.2010 р. *Вісник господарського судочинства*. 2010. № 1.

¹¹ Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних відносин: постанова Пленуму Вищого господарського суду України № 6 від 17.05.2011 р. *Вісник господарського судочинства*. 2010. № 1.

¹² Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13/print>

¹³ Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008760-13>

¹⁴ Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2010 р. № 10-рп/2010 у справі № 1-6/2010 за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 3.

¹⁵ Постанова Верховного Суду від 03.04.2019 р. у справі № 727/1002/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81171420>

¹⁶ Постанова Верховного Суду від 20.11.2019 р. у справі № 756/16374/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86401182>

¹⁷ Постанова Верховного Суду від 06.11.2019 р. у справі № 444/1976/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85467588>

Резюме

Коломійцева Д.М. Споры щодо визначення судової юрисдикції при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин: генезис формування, ознаки та поняття.

У статті представлено результат аналізу процесуального та земельного законодавства, судової практики, що охоплює часовий період з початку утворення незалежної самостійної держави Україна до цього часу, стосовно формування окремої категорії спорів щодо визначення судової предметної юрисдикції при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин. Автором було визначено три ключові етапи становлення та розвитку даної групи спорів, що впливали на порядок визначення предметної юрисдикції спорів щодо оскарження рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин. На підставі проведеного аналізу визначено критерії розмежування предметної юрисдикції даної групи спорів, правові ознаки, які характерні для даної групи спорів, та надано визначення поняття цій групі спорів.

Ключові слова: судова предметна юрисдикція, оскарження рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин, критерії розмежування предметної юрисдикції, генезис формування, поняття та ознаки групи спорів щодо визначення предметної юрисдикції при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин.

Резюме

Коломійцева Д.Н. Споры по определению юрисдикции при обжаловании решений органов государственной власти и местного самоуправления в сфере земельных отношений: генезис формирования, признаки и понятие.

В статье представлен результат анализа процессуального и земельного законодательства, судебной практики, которая охватывает временной период с начала образования независимого самостоятельного государства Украина до нынешнего времени, относительно формирования отдельной категории споров по определению судебной предметной юрисдикции при обжаловании решений органов государственной власти и местного самоуправления в сфере земельных отношений. В частности, автором были определены три ключевые этапы становления и развития данной группы споров, которые влияли на порядок определения предметной юрисдикции споров по обжалованию решений органов государственной власти и местного самоуправления в сфере земельных отношений. На основании проведенного анализа определены критерии разграничения предметной юрисдикции данной категории споров, правовые признаки, характерные для данной группы споров, и дано определение понятия этой группе споров.

Ключевые слова: судебная предметная юрисдикция, обжалование решений органов государственной власти и местного самоуправления в сфере земельных отношений, критерии разграничения предметной юрисдикции, генезис формирования, понятие и признаки споров по определению предметной юрисдикции при обжаловании решений органов государственной власти и местного самоуправления в сфере земельных отношений.

Summary

Diana Kolomiitseva. Problems on determining the jurisdiction of claims when appealing against state authorities and local self-government decisions in the land disputes field: genesis, features and notion.

The issues of jurisdiction in disputes over appeals against decisions of state authorities and local self-government is one of the reasons for the ineffective implementation of these constitutional norms. The ascertainment of the issue of jurisdiction in a case in this category may be considered by courts of all three tiers and result in the closure of the proceedings in the case. Given that the issue of subject-matter jurisdiction in appealing against decisions of state authorities and local self-government in the field of land relations is poorly researched as a separate category of disputes, this article covers this issue.

The author identifies three key stages in the formation and development of this group of disputes, which influenced the procedure for determining the subject-matter jurisdiction of disputes over appealing against decisions of state authorities and local self-government in the field of land relations. The first stage is the period of the formation of procedural legislation, allowing to appeal against the decisions and inaction of state authorities. The second stage is the stage of active formation of the practice of litigation over the choice of jurisdiction when appealing against decisions of state authorities and local self-government in the field of land relations. The third stage is the stage of deepening the law enforcement practice of litigation concerning the choice of jurisdiction when appealing against decisions of state authorities and local self-government in the field of land relations.

The conducted research suggests that each of these stages has its own features, characterizing this group of disputes as a separate category of disputes has the following features:

- 1) is formed from a derivative object related to the protection of the subjective land right or the realization of land legal personality;
- 2) is always subject to judicial consideration within the stated claims, related to the protection of the subjective land right or the realization of land legal personality;
- 3) creates independent legal consequences in the form of admission of the case to be considered in substance or revision of the made court decision or court decisions in the case, cancellation of the made court decision or court decisions in the case, and the closure of the proceedings in the case;
- 4) has general and specific rules of application. General rules of application are stipulated by the requirements of the current procedural legislation, and specific rules have been formed by the case law in the judicial review of land disputes;
- 5) the cases of this group at the stage of cassation are considered by the Grand Chamber of the Supreme Court, whose decisions are final and are not subject to appeal.

Thus, disputes concerning the determination of jurisdiction when appealing against decisions of state authorities and local self-government in the field of land relations are a derivative category of disputes, which has its history of formation, forms an independent subject of judicial consideration and is based on the application of general and specific rules determined by, accordingly, the legislation and judicial practice.

Key words: court subject-matter jurisdiction; appeal against decisions of state authorities and local self-government bodies in the field of land relations; criteria of delimitation of subject-matter jurisdiction; genesis, notion and features of land disputes regarding appeals against decisions of state authorities and local self-government bodies in the field of land relations.